

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนาสุภาษิตในการดำเนินชีวิตของ สามเณร ” นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative Research) โดยศึกษาค้นคว้าเอกสาร (Documentary Research) ชั้นปฐมภูมิได้แก่ (Primary Source) ได้แก่พระไตรปิฎกภาษาไทย อรรถกถา ฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ เป็นหลักและศึกษาค้นคว้า ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ตำราวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หนังสือเอกสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสารและ บทความจากอินเทอร์เน็ต และข้อมูล พฤติกรรมของ สามเณรในโรงเรียนปริยัติธรรม ในจังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๔ โรง และนำข้อมูลมาศึกษา วิเคราะห์สังเคราะห์ตามขอบเขตของการวิจัย และนำเสนอสรุปการวิจัย ด้วยวิธีนำเสนอผลการวิจัย โดยวิธีเชิงพรรณนาวิเคราะห์ และได้สรุปผลการวิจัย ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ จากการศึกษาพุทธศาสนาสุภาษิตที่นำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่า

หลักพุทธศาสนาสุภาษิตและหลักพุทธจริยธรรมในชีวิตประจำวันในสังคมไทย มี ๓ ระดับ คือ ระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง และสามเณรเป็นเยาวชนและเป็น ทรัพยากรบุคคลของพุทธศาสนาและของชาติในอนาคต การประยุกต์ใช้สรุปได้เป็นสามประเด็น คือ “หลักการครองตน ครองคน และครองงาน ” ตามหลักพุทธศาสนาสุภาษิตแต่ละหมวด หลักสัปปริสธรรม ๗ ว่าด้วยการครองตน หลักสังคหวัตถุ ๔ ว่าด้วยการครองคน และหลักอิทธิบาท ๔ ว่าด้วยการครองงาน โดยหลักพุทธธรรมเบื้องต้น เป็นหลัก จริยธรรมขั้นพื้นฐานมีความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้น โดยมีหลักธรรม มนุษย์มีปกตินิสัยประจำตัวอยู่แล้ว ติดตนมาแต่กำเนิด รากะจริตมีปกติรักสวยรักงาม จะพึงแก้ด้วยพิจารณากายคตาสติ หรืออสุภกัมมัฏฐาน โทষะจริต จะมีลักษณะนิสัยหงุดหงิดโกรธง่าย ต้องแก้ด้วยการเจริญเมตตา มนุษย์ที่มีโมหะจริต มีปกติเขลาหลงง่าย ต้องแก้ด้วยเรียนธรรมด้วยการฟังธรรมและสนทนาธรรมโดยกาลด้วยอยู่กับครู อาจารย์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้คำแนะนำที่ถูกต้องคนที่มิวิตกจริตจะมีปกตินึกคิดฟุ้งซ่าน กระวนกระวายขาดความสำรวม ต้องแก้ด้วยการสะกดอารมณ์ เช่นการเพ่งกสิณหรือเจริญอาณานาฬาสติกัมมัฏฐาน

คนที่มีศรัทธาจิตสูง จะมีปกติเชื่อง่าย ค่อนข้างงมง่าย ต้องฝึกสมาธิและศึกษาธรรม สร้างนิสัยให้เกิดความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย เช่น กล่าวถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คนที่เป็นพุทธิจิต หรือญาณจิต จะมีปกติใช้ความคิด มีความรอบคอบตัดสินใจแต่ละเรื่องค่อนข้างช้า เพราะมีความรอบคอบสูง เพราะใช้ความคิดในทางที่ชอบ เช่น ให้คำนึงถึงไตรลักษณ์ คุณค่าของสมาธิ มีเป็นอนึ่งอันดีสุดจะพรรณนาได้ เรียกว่ามีคุณเป็นอุปการะในการงานทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นงานหยาบละเอียดงานทางโลก งานทางธรรม คนมีสมาธิย่อมสามารถทำการงานให้สำเร็จได้ดีกว่าคนสมาธิไม่ดีในกรณีที่มีสติปัญญาและความสามารถเท่ากัน ยิ่งคนมีสติปัญญาและความสามารถเหนือกว่ามีสมาธิดีย่อมสามารถก้าวหน้าในการงาน ฝ่ายทางการปฏิบัติธรรมนั้น สมาธิมีความสำคัญยิ่งจัดเป็นสิกขาหนึ่งในสาม คือหลักคำสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า ย่อลงเป็นไตรสิกขา คือ “ศีล สมาธิ ปัญญา” ผู้ปฏิบัติพระพุทธศาสนาต้องปฏิบัติควบกันไปทั้ง ๓ อย่าง มุ่งไปสู่วิมุตติ ความหลุดพ้น การฝึกอบรมสมาธินั้นย่อมมีจุดหมายเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน เพื่อความสงบจิตใจ เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะของกิเลส เพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงของจิต

๕.๑.๒ จากการศึกษาการดำรงสมณเพศของสามเณรในสังคมไทย ผลการวิจัย

พบว่า

๑) การดำรงสมณเพศ คือ การดำรงตนอยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย และหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแนวคิดการดำเนินชีวิตที่มีกรอบและระเบียบที่เป็นแบบอย่างและแบบแผนอย่างถูกต้องเหมาะสมการดำรงตนของพระสงฆ์และสามเณร เป็นการดำรงตนตามหลักพระธรรมวินัย เพื่อการสืบทอดศาสนาและการรักษากฎระเบียบของพระพุทธศาสนา เพื่อความเจริญมั่นคงของพระธรรมวินัยและพระพุทธศาสนา อย่างยั่งยืน การดำรงสมณเพศของสามเณร คือ การดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตนของสามเณรตามแนวทางแห่งศีลและข้อวัตรต่างๆ แบ่งออกเป็น ๒ นัย คือ การปฏิบัติตนตามศีลของสามเณร จำนวน ๑๐ ข้อ และการปฏิบัติตนตามวัตรของสามเณรที่พึงปฏิบัติได้แก่ เสด็จวัตร ๗๕ ข้อ อุปัชฌายวัตรหรืออาจารย์วัตร และการให้ความสำคัญกับการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ตลอดถึงการช่วยเหลือกิจพระศาสนาตามที่ได้รับมอบหมายจากพระภิกษุสงฆ์ บวชด้วยวิธี ไตรสรณคม รักษาสิกขาบท ๑๐ ข้อ และมารยาทที่สมควรแก่สมณะ เป็นศาสนาทายาทผู้ที่จะทำหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนา มีอายุยังไม่ถึง ๒๐ ปี แต่มีศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา และการฝึกตนเองเพื่อที่จะสามารถอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่มีศีลและวัตรบริบูรณ์ และเป็นผู้ทรงความรู้ทางพระพุทธศาสนาต่อไป

๒) แนวทางการประยุกต์ใช้หลักจริยธรรมขั้นสูง พบว่า พระพุทธศาสนา มองโลกคล้ายกับธรรมชาตินิยม เชื่อว่า ทั้งจิตและวัตถุเป็นจริงเท่าๆ กัน มนุษย์มีประสบการณ์และกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะของปรากฏการณ์ ที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างจิตกับวัตถุและมีลักษณะพิเศษที่ทำให้

มนุษย์ต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น มีปัญญา เพราะพระพุทธรองค์เมื่อทรงสอนเรื่องความจริงทรงสอนว่าความจริงมีอยู่ ๒ ระดับคือ ๑) ความจริงระดับสมมติ เรียกว่า สมมติสัจจะ เป็นความจริงเพราะมีบัญญัติเอง ชาวโลกรับรู้ร่วมกัน เช่น คน พ่อ แม่ ลูก สุนัข ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดจากการรวมตัวของขันธ์ ๕ ซึ่งเป็นการรวมตัวของวัตถุและจิตเข้าด้วยกัน สิ่งที่ปรากฏเป็นโลกและสิ่งต่างๆ ล้วนเป็นปรากฏการณ์ที่สัมพันธ์กันระหว่างจิตกับวัตถุและชาวโลก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความจริงในระดับนี้เป็นสิ่งที่มีอยู่แบบธรรมชาตินิยม รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสมีการเปลี่ยนแปลงได้ ๒) ความจริงอีกระดับหนึ่งเป็นระดับพ้นวิสัยโลก เรียกว่า ปรมัตถสัจจะ เป็นความจริงในระดับสูงที่สุดนั่นก็คือ “นิพพานได้แก่ ภาวะที่ความทุกข์ดับ ถือเป็นคุณค่าสูงสุดในชีวิต นิพพานเป็นเป้าหมายของชีวิต ชีวิตที่ดี คือ ชีวิตที่มุ่งนิพพาน ชีวิตที่ไม่ดี คือ ชีวิตที่เดินสวนทางกับนิพพาน ดังนั้น นิพพาน จึงเป็นหลักในการตัดสินความดีความชั่ว การทำความดีก็คือ การดำเนินไปตามหนทางสู่นิพพาน ” หลักอริยสัจจะเป็นหลักธรรมที่ครอบคลุม สามารถโยงใยกับหลักธรรมหมวดอื่นๆ และสอดคล้องกับการนำไปใช้ในการแก้ปัญหา พัฒนาองค์กร และการประยุกต์ใช้กับศาสตร์สมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสมได้อย่างดี สมานิติที่ใช้ถูกทางเพื่อจุดมุ่งหมายในทางหลุดพ้น เป็นไปด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง มิใช่เพื่อผลในทางสนองความอยากของตัวตน เช่น จะอวดฤทธิ์ อวดความสามารถ เป็นต้น แต่หมายถึงสมานิติที่ใช้ประกอบกับวิปัสสนา หรือเป็นสมานิติ เพื่อสร้างปัญญาที่รู้แจ้งที่จัดว่าเป็นสัมมาสมานิติ อันได้แก่สมานิติในระดับระหว่างขณิกสมานิตีกับอุปจารสมานิติ ซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะว่า วิปัสสนาสมานิติ สมานิตินี้ความจริงยังไม่ถึงขั้นได้ฌานอันสมบูรณ์ แต่นำมาใช้เป็นบาทฐานของวิปัสสนาก็นับว่าเป็นสมานิติที่ใช้ถูกต้อง ในทางตรงกันข้ามแม้จะได้ฌานแต่ไม่ใช้เพื่อวิปัสสนา กับยึดถือในความสุขอันเกิดจากความวิเวกเท่านั้นก็หาได้เป็นสัมมาสมานิติที่ดีแท้ไม่ ไตรลักษณ์เป็นกฎธรรมชาติที่ไม่เกี่ยวข้องกับผู้สร้างผู้บันดาล หรือการเกิดขึ้นเองของศาสนาหรือศาสดาใดๆ กฎธรรมชาตินี้แสดงฐานะของศาสดาในความหมายของพุทธธรรมด้วยว่าเป็นผู้ค้นพบกฎเหล่านี้ แล้วนำมาเปิดเผยชี้แจงแก่ชาวโลก ดังพุทธพจน์แสดงหลักไตรลักษณ์ไว้ในรูปของกฎธรรมชาติว่า “พระพุทเจ้าทั้งหลายจะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ธาตุ (หลัก) นั้นยังคงมีอยู่เป็นธรรมชาติ เป็นนิยามว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ตถาคตรู้รู้ เข้าถึงหลักนั้นแล้ว จึงบอก แสดง วางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผย แจกแจง ทำให้เข้าใจง่ายว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา

๕.๑.๓ จากการศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธศาสนสุภาษิตในการดำรงสมณเพศ

ของสามเณร :ศึกษาเฉพาะกรณีสามเณรในจังหวัดสิงห์บุรี ผลการวิจัยพบว่า

สามเณรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการให้ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกในแต่ละโรงเรียนในจังหวัดสิงห์บุรี จำนวน ๕ แห่งนั้นเป็นสามเณรที่มีพฤติกรรมเป็นแบบอย่างที่ดีในการนำหลักพุทธศาสนสุภาษิตมาประยุกต์ใช้ในการดำรงสมณเพศหรือในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น

หลักพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “อตฺตา หิ อตฺตะโน นาโถ” “ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน” สามเณรส่วนใหญ่จะตอบเหมือนกันคือหลักธรรมนี้ชี้ให้เห็นว่าพระพุทธองค์ประสงค์จะให้สัพพสัตว์ โดยเฉพาะมนุษย์นั้นเป็นสัตว์ประเสริฐสามารถพัฒนาตนเองให้สูงยิ่งกว่าสัตว์ทุกประเภทในโลก และสามารถพัฒนาศีล สมาธิและปัญญา ก้าวผ่านสังสารวัฏไปได้โดยมีพระองค์และพระสาวกเป็นบุคคลาธิฐานได้เป็นอย่างดี

ดังนั้นหลักพุทธศาสนสุภาษิตนี้เป็นสิ่งยืนยันว่าตนนั้นเองเป็นที่พึ่งแห่งตนดีที่สุดไม่มีใครจะสามารถทำแทนหรือทำให้ตนสำเร็จจอร์หันต์ได้ หากจะนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาเล่าเรียน สามเณรส่วนใหญ่บอกว่าเวลาทำข้อสอบก็ตั้งใจทำโดยไม่คิดจะไปลอกใครหรือทำทุจริตอย่างเด็ดขาด เมื่อผลสอบออกมาหากสอบได้ จะสร้างความภาคภูมิใจเป็นอย่างสูง แต่หากสอบไม่ผ่าน อย่างน้อยก็ได้ขึ้นชื่อว่าทำดีที่สุดแล้วจะไม่เสียใจมาก และอีกตัวอย่างหนึ่งของพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า วิริเยนะ ทุกขมัจเจติ คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร “สามเณรทุกรูปที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจะให้ข้อมูลตรงกันว่าหลักธรรมนี้ถือเป็นหัวใจของการศึกษา หากสามเณรไม่มีความเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียนก็ไม่มีประโยชน์อะไรที่จะมาบรรพชาเป็นสามเณร เพราะการดำเนินชีวิตหรือดำรงสมณเพศของสามเณรนั้นเกี่ยวข้องกับความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียนและการปฏิบัติวัตรต่างๆ อยู่เสมอ

จึงสรุปได้ว่าหลักพุทธศาสนสุภาษิตที่สามเณรในจังหวัดสิงห์บุรีที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ดีในการให้ข้อมูลเชิงลึกนี้สามารถประยุกต์ใช้ได้จริงและมีประสิทธิผลปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมได้เป็นอย่างดี

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนสุภาษิตในการดำเนินชีวิตของสามเณร” นี้ ได้ศึกษาสามเณรที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกสามัญ ในจังหวัดสิงห์บุรีในภาพรวม และพบว่า สามเณรมาจากครอบครัวที่หลากหลาย และมีสถานภาพที่แตกต่างกัน ทั้งที่เป็นคนไทยและต่างชาติ แต่มีความมุ่งมั่น คือ การศึกษาปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรม นกัธรรมและบาลี ตลอดถึงปริยัติธรรมแผนกสามัญ เจ้าสำนักและผู้อำนวยการและเจ้าสำนัก ต่างประสบปัญหาเกี่ยวกับการอนุเคราะห์สามเณรเหล่านี้ เพราะผิดกฎหมายพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง เจ้าอาวาสและเจ้าสำนักเหล่านั้นต่างก็ถูกเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเอาผิด ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคม การศึกษาครั้งนี้จึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

การศึกษาเรื่องนี้ พบว่า สามเณรเป็นบุคลากรทางพุทธศาสนาเป็นทรัพยากรบุคคลที่ทรงคุณค่า มาบวชเป็นสามเณรด้วยเหตุผลหลายประการ มาจากครอบครัวที่หลากหลายและทุกภูมิภาคของพื้นที่ในประเทศไทย และสามเณรบางรูปไม่มีสถานภาพทางสังคมอย่างสมบูรณ์แบบ เช่น ไม่มีบัตรประชาชน เพราะเป็นชาวเขา และเป็นผู้พลัดถิ่น แต่มีความรักในการศึกษาและเรียนดี รัฐและคณะสงฆ์ควรมีมาตรการในการส่งเสริมสนับสนุนให้สามเณรเหล่านี้ได้มีสถานภาพที่สมบูรณ์และมีทุนการศึกษาให้ครอบคลุมอย่างครบวงจร รัฐและองค์กรทางศาสนา ควรมีมาตรการ ดังนี้

- ๑) ควรมีหน่วยงานด้านการคุ้มครองเกี่ยวกับสถานภาพของสามเณรที่มาจากที่ราบสูงและพลัดถิ่น
- ๒) ควรให้การคุ้มครองสามเณรที่ไม่มีสถานภาพได้ศึกษาเล่าเรียนในราชอาณาจักรไทยอย่างต่อเนื่องและอยู่อย่างพลเมืองไทย
- ๓) ควรส่งเสริมวัดและสำนักเรียนให้มีโอกาสได้ส่งเสริมและพัฒนาสามเณรผู้เรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม ทั้ง แผนกธรรมและบาลี อย่างยั่งยืน

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. การศึกษาหลักธรรมที่เอื้อต่อการดำรงเพศของสามเณรและพระสงฆ์ในภาพรวม
๒. การศึกษาหลักธรรมเพื่อการพัฒนาเยาวชนและทรัพยากรมนุษย์เฉพาะทาง อย่างเป็นระบบ
๓. การศึกษาวิเคราะห์บทบาทสามเณรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย
๔. ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทสามเณรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาระหว่างไทยและพม่า
๕. วิเคราะห์บทบาทสามเณรในสมัยพุทธกาลและในสังคมไทยปัจจุบัน